

ELS OCELLS DELS TURONS DE SANT ANTONI D'ALTAFULLA

Albert Pardo Balteiro

apardo.hj23.ics@gencat.cat

Objectius i mètodes

La composició de la població d'ocells d'una àrea concreta ve determinada bàsicament per les condicions climàtiques, per les comunitats vegetals presents, que estan adaptades precisament a aquest clima juntament amb les característiques locals del sòl, i per últim, però no menys important en l'actualitat, per la pressió antròpica de l'entorn. Altafulla es troba situada a la zona de clima mediterrani litoral, en una àrea humanitzada des de fa milers d'anys i amb comunitats vegetals que, per aquest motiu, es troben molt allunyades de la situació climàtica natural.

Fetes aquestes consideracions generals, a l'efecte del present treball, l'àrea que englobem sota el terme de turons o muntanya de Sant Antoni ve definida per l'autovia A7 al nord, el camí de la Nou a l'est, la ronda d'Altafulla i el camí de Ferran al sud i, finalment, la llera del riu Gaià a l'oest. A l'àrea delimitada per aquest perímetre s'hi troben actualment diversos hàbitats. Les zones de vegetació baixa, com àrees de màquia de garric i margalló (en un estat variable de conservació) i antics conreus colonitzats per vegetació natural espontània en diversos estadis de regeneració (herbassars o fenassars), constitueixen l'hàbitat d'algunes espècies d'ocells pròpies d'espais oberts, i són també el terreny de caça de molts rapinyaires. Les zones arbrades, constituïdes fonamentalment per pinedes de pi blanc, són ocupades per ocells més forestals, com sílvids i pàrids. Els conreus arbrats de secà (olivera, avellaner i garrofer) que encara queden a la part baixa de la muntanya així com la riba del Gaià (amb canyar i petits illots de bosc de ribera) afegeixen altres hàbitats al conjunt, permeten incrementar el nombre d'espècies presents i són el refugi de nombrosos ocells hivernants. No hem d'oblidar, per últim, que una part de la muntanya està urbanitzada. En aquest hàbitat trobarem algunes espècies d'ocells adaptades, des d'antic o més recentment, a conviure amb els humans que, en l'actualitat, són més abundants, i inclús es troben quasi exclusivament als ambients antròpics.

El conjunt de la muntanya és, per tant, força heterogeni i ofereix una considerable diversitat d'hàbitats per als ocells.

L'objectiu del present treball és oferir una aproximació a les espècies d'ocells que hi ha presents de forma habitual a la muntanya de Sant Antoni. La font principal d'informació per elaborar aquesta relació prové de les observacions personals obtingudes *in situ* al llarg dels últims vuit anys. S'ha de deixar clar que aquestes dades no s'han obtingut mitjançant itineraris predeterminats, sinó que són el fruit d'observacions no sistemàtiques. No obstant, també s'ha de dir que al llarg d'aquestes observacions s'ha recorregut gran part de l'àrea descrita, incloent-hi tots els hàbitats principals (màquia, bosquina, camps de conreu, ribera del Gaià i zones urbanitzades), i que s'han fet durant tot l'any, tant a la temporada de reproducció com durant la hivernada. A més, s'han revisat els mapes de distribució de l'*Atles dels ocells nidificants de Catalunya 1999-2002*¹ i de l'*Atles dels ocells de Catalunya a l'hivern 2006-2009*,² s'han registrat totes les observacions fetes a la quadrícula corresponent a la muntanya de Sant Antoni que consten al portal web d'observacions d'ocells de Catalunya (www.ornitho.cat), i també s'ha recollit la informació referida als ocells de l'article d'Hernández i Vives del 2003 que descriu els principals valors naturals d'aquest espai.³ Amb aquests recursos s'han pogut afegir algunes citacions interessants a les observacions pròpies ja esmentades.

Les espècies observades i citades es classifiquen, en una taula adjunta, segons el seu estatus fenològic, com a: residents tot l'any (R), estivals (E) o hivernants (H). Aquest estatus es refereix a la seva situació concreta a la muntanya de Sant Antoni. S'ha de tenir en compte, per tant, que poden tenir un estatus diferent des de la perspectiva global de Catalunya. En alguns casos d'ocells residents o estivals es fa constar si es consideren no reproductors (NR).

S'ha revisat també la situació d'amenaça que pateixen o no les diferents espècies descrites. S'ha fet servir el criteri de l'Institut Català d'Ornitologia (ICO), que assigna un estatus de conservació (grau d'amenaça) a totes les espècies reproductores presents a Catalunya seguint les normes internacionals de la Unió Internacional per a la Conservació de la Natura (UICN). Recentment, aquesta classificació ha estat actualitzada d'acord amb els canvis succeïts durant el període 2002-2012.⁴ Les categories aplicades són les següents: CR = en perill crític; EN = en perill; VU = vulnerable; NT = proper a l'amenaça; LC = preocupació menor; DD = dades insuficients; NA = no aplicable, i NE = no avaluada. Es considera que una espècie està amenaçada quan està classificada en les categories CR, EN o VU.

També s'ha determinat, a través del Servidor d'Informació Ornitològica de Catalunya (www.sioc.cat), la inclusió de les diferents espècies en alguna de les figures de protecció següents, provinents de la legislació europea, estatal o catalana: 1) Directiva 79/409/CEE o "Directiva d'aus". Segons aquesta directiva l'hàbitat de les espècies

incloses en l'annex I ha de ser objecte de mesures de conservació especial. 2) Llei 42/2007, del patrimoni natural i de la biodiversitat. Les espècies incloses a l'annex IV han de ser objecte de mesures de conservació quant al seu hàbitat, amb la finalitat d'assegurar la seva supervivència i la seva reproducció a la seva àrea de distribució. En gran part, però no sempre, coincideixen amb els inclosos a l'annex I de la directiva europea. 3) Reial decret 439/1990, pel qual es regula el Catàleg Nacional d'Espècies Amenaçades. A l'annex II s'inclouen les denominades d'*atenció especial*, i a l'annex I les denominades *en perill d'extinció*. 4) Decret legislatiu 2/2008, o llei de protecció dels animals, que classifica les espècies protegides en quatre categories (A, B, C i D), de major a menor grau de protecció. També legisla sobre captura, tinença i comerç d'aquestes espècies.

Per a l'enumeració de les espècies s'ha utilitzat el nom català oficial de l'última llista patró dels ocells de Catalunya⁵ i s'han agrupat en famílies seguint l'ordre taxonòmic de la guia dels ocells de Catalunya, País Valencià i Balears d'Estrada *et al.*⁶ Amb la perspectiva d'un observador d'ocells, s'ha afegit un petit comentari per a cadascuna de les espècies, subratllant aquells trets d'aspecte, cant, hàbitat o conducta que poden ajudar a la seva localització a la muntanya i a la seva identificació.

Resultats

Fasiànids

Dintre d'aquesta família, formada per les gallinàcies típiques, podem citar únicament la **perdiu roja** (*Alectoris rufa*). Es tracta d'una espècie lligada als ambients agrícoles de secà, preferentment amb espais oberts. Actualment, a causa de la transformació del paisatge rural del Baix Gaià, amb l'abandó de molts conreus i el progressiu embosquinament, és molt rara a l'entorn d'Altafulla. No obstant, n'hi ha alguna referència recent. S'ha de tenir en compte que, de vegades, els ocells d'aquesta espècie que observem al camp no són completament silvestres, sinó que poden provenir de l'alliberament als vedats de caça. Consideracions similars es poden fer respecte a la **guatlla** (*Coturnix coturnix*), probablement present en el passat, per a la qual ja no hi ha citacions recents.

Ardeids

Els ardeids són els típics martinets i agrons, que tots relacionem amb els aiguamolls i les llacunes. Malgrat no tractar-se d'una zona humida, als camps de l'entorn immediat dels turons de Sant Antoni hi podem trobem ocasionalment una espècie d'aquesta família: l'**esplugabous** (*Bubulcus ibis*). A més, des de fa uns pocs anys, per a sorpresa dels veïns, als parcs i zones obertes de l'entorn del castell hi podem veure, espe-

cialment a l'hivern, algun exemplar d'aquesta espècie passejant-se tranquil·lament per les eres. L'esplugabous és un ocell amb una distribució molt àmplia que fins als anys vuitanta del segle passat coneixíem únicament de veure'l als documentals de la sabana africana seguint els ramats de búfals i elefants. Colonitzador de la Península durant els últims vint anys, es troba en una clara expansió i té ja grans poblacions reproductores al delta de l'Ebre. És el més terrestre dels ardeids, i molt oportunista. A més, no defuig la presència de l'home i cada vegada s'està observant més que s'atreveix a freqüentar les zones urbanes aprofitant tot tipus de deixalles orgàniques. Serà qüestió de veure si aquest interessant fenomen es consolida i en el futur ens haurem d'acostumar a tenir l'esplugabous com un membre més de la fauna urbana d'Altafulla.

Accipítrids

En aquesta família s'inclouen la majoria dels ocells rapinyaires. El que podem detectar amb més freqüència, i que probablement nidifica a la mateixa muntanya de Sant Antoni, és l'**aligot comú** (*Buteo buteo*). Rapinyaire de mida mitjana, de coloració generalment brunenca, però amb molta variabilitat individual, de manera que de vegades podem veure exemplars molt clars que es poden prestar a confusió amb altres espècies de rapinyaires mitjans. La seva veu recorda el miol d'un gat. L'aligot és la rapinyaire típica dels ambients en mosaic agroforestal i s'alimenta de conills, rèptils, rosegadors i insectes; és típic veure'l aturat a l'aguait dalt d'un arbre o un pal de la llum. Encara que hi és present tot l'any, a l'hivern rebem exemplars d'altres zones de Catalunya i del centre d'Europa. A l'hivern, provinent igualment del nord, és també freqüent l'**esparver** (*Accipiter nisus*). Es tracta d'un rapinyaire molt forestal, especialment durant la nidificació, que depreda especialment sobre els ocells petits. A diferència de l'aligot, és més difícil d'observar, i amb freqüència únicament el veurem durant uns segons mentre passa volant ràpidament entre els arbres. També a l'hivern i amb una mica de sort, podem veure algun exemplar d'**àguila calçada** (*Aquila pen-nata*), desplaçat des de les terres de l'interior, i d'**àguila cuabarrada** (*Aquila fasci-ata*), provinent de les properes muntanyes de la Serralada Prelitoral. Aquesta última és un dels ocells més amenaçats de Catalunya, i és precisament a les muntanyes mediterrànies del sud on es concentren la majoria de les parelles reproductores que encara tenim. Per aquest motiu, mereixeria probablement el títol de l'espècie més emblemàtica de les muntanyes de Tarragona.

Falcònids

Són l'altre gran grup de rapinyaires diürnes, que podríem agrupar sota la denominació col·loquial de falcons. Es diferencien fàcilment del grup anterior per les seves ales acabades en punta. Adaptades a caçar en vol, són molt veloces. Sens dubte, el

xoriguer comú (*Falco tinnunculus*) és el falcònid més abundant a Catalunya i l'únic rapinyaire diürn que, juntament amb l'aligot comú, molt probablement nidifica a Sant Antoni. És fàcil veure i reconèixer aquesta espècie pel seu costum de quedar suspès en l'aire ("fer l'aleta") mentre busca possibles preses. Altres falcònids que també podem veure caçant per aquests turons són, al llarg de tot l'any, el **falcó pelegrí** (*Falco peregrinus*), i únicament a l'hivern i molt més rarament, l'**esmerla** (*Falco columbarius*).

Colúmbids

El **tudó** (*Columba palumbus*), que anys enrere era un ocell clarament forestal i feréstec, ha esdevingut pràcticament omnipresent al nostre territori i l'observarem amb seguretat en qualsevol passejada per la muntanya de Sant Antoni, tant per les zones urbanitzades com pel bosc. Especialment durant l'època de nidificació sentirem el seu cant, un parrup característic habitualment format per cinc síl·labes, i en qualsevol època de l'any els potents i sobtats cops d'ala quan s'enlaira espantat per la nostra presència. A l'hivern és molt gregari i és fàcil veure estols de fins a cent individus o més menjant als camps de la plana de Tamarit. El **colom roquer** (*Columba livia*), encara que és el típic colom urbà semidomèstic, és molt menys abundant avui en dia que el tudó als pobles i a les zones urbanes enjardinades. Als propers penya-segats de la Móra tenim una interessant població de colom roquer salvatge, però inclús aquí s'observen individus hibridats amb colom domèstic. La **tórtora turca** (*Streptopelia decaocto*) és un altre colonitzador natural recent de Catalunya, a partir dels anys vuitanta. Tarragona va ser precisament, juntament amb Vilassar de Mar, un dels nuclis inicials. Lligada a ambients antròpics, és molt freqüent a les zones periurbanes de Sant Antoni però, com succeeix arreu, cada vegada s'allunya més dels pobles i ja és fàcil veure-la als conreus i inclús a les àrees clarament forestals. El cant s'assembla aparentment al del tudó, però el distingirem fàcilment perquè normalment només consta de tres síl·labes. En canvi, la seva cosina, la **tórtora comuna** (*Streptopelia turtur*), que era abans la tórtora per antonomàsia de les contrades mediterrànies i un dels senyals de l'arribada de l'estiu (hiverna al Sahel i és estival a Europa), ha experimentat una regressió molt forta durant els últims anys, probablement en gran part pels canvis en el paisatge agrícola que ja hem comentat abans. El cert és que ara és poc freqüent veure-la a Sant Antoni.

Cucúlids

Els ocells d'aquesta família parasiten altres espècies durant la nidificació, ni fan niu ni tenen cura dels ous ni dels polls. A la zona que estem estudiant en tenim dues espècies. El **cucut** (*Cuculus canorus*) parasita diverses espècies de petits ocells insectívors. Curiosament, cada femella parasita una espècie en concret, de la qual imita

quasi a la perfecció la coloració dels ous. El cant del cucut és segurament el més conegut de tots els cants d'ocells. Realment, aquest ocell és més fàcil sentir-lo que veure'l, ja que, malgrat ser de la mida d'un colom, és molt discret. El **cucut reial** (*Clamator glandarius*) és més rar que l'anterior, però el Camp de Tarragona és, juntament amb els secans de Lleida, un dels pocs llocs de Catalunya on el podem trobar. Parasita quasi exclusivament la garsa. Té una gran predilecció per alimentar-se de les erugues de processonària. Les dues espècies són estivals i hivernen a l'Àfrica. El cucut reial és d'arribada molt primerenca, al febrer.

Titònids i estrígid

Són les dues famílies que engloben els denominats rapinyaires nocturns. De moment, passejant per la muntanya de Sant Antoni en podem veure o sentir tres espècies. L'òliba (*Tyto alba*), típic habitant dels campanars de les esglésies i dels masos abandonats, que nidifica en alguna localitat propera a Sant Antoni. El **mussol comú** (*Athene noctua*), més característic dels camps d'oliveres i de garrofers i que és el més fàcil de veure, ja que és més aviat crepuscular. És una imatge típica veure'l a plena llum del dia, completament immòbil, aturat en un arbre o un pal d'electricitat a la vora mateix d'algun dels camins o carreteres de la rodalia d'Altafulla. El **xot** (*Otus scops*) és el més petit de tots, una mica més gran que un pardal, i és l'únic que migra cap a l'Àfrica a l'hivern. Més eclèctic en l'elecció d'hàbitats, el podem detectar tant a les zones de camp i de bosc com a l'interior de les zones urbanitzades. A les nits d'estiu podrem sentir fàcilment el seu cant, un "xuuut" sibilant i repetitiu, des del mateix poble. Totes tres espècies han sofert una regressió important per la intensificació agrícola i la pèrdua d'espais oberts deguda a l'increment de la superfície de bosc. Aquest últim fet afavoreix, en canvi, el **gamarús** (*Strix aluco*), que es troba en clara expansió: ja ha arribat a zones forestals properes, i és previsible que colonitzi en el futur els turons de Sant Antoni.

Caprimúlrids

Ocells crepusculars que cacen insectes nocturns en vol. Estivals. Conviuen a l'entorn de la muntanya de Sant Antoni dues espècies molt similars: el **siboc** (*Caprimulgus ruficollis*) i l'**enganyapastors** (*Caprimulgus europaeus*). Ambdós ocells són molt críptics, és molt difícil veure'ls posats a terra, inclús passant a pocs metres d'ells. Als capvespres d'estiu els detectarem pel seu cant inconfusible (un "si-boc" repetitiu com de colpejar esclops en el cas del siboc i un "rrrrrrrr" monòton com d'insecte el de l'enganyapastors) o els veurem volant mentre mengen insectes al vol com si fossin uns falciots nocturns grans i silenciosos.

Apòdids

Són els coneguts falciots. Podem veure'n tres espècies, totes estivals. Són uns voladors incansables que s'alimenten d'insectes al vol. A més del molt abundant **falciot negre** (*Apus apus*), a Altafulla hi és present també el **falciot pàl·lid** (*Apus pallidus*), menys abundant i distingible, amb dificultat, del primer pel fet de tenir la gola més blanca. El pàl·lid arriba a les nostres terres abans, al març, mentre que el negre no ho fa fins a l'abril-maig. Encara que no nidifica, durant els passos migratoris és molt habitual veure el **ballester** (*Apus melba*), més gran que els anteriors i amb el ventre blanc.

Meròpids

L'**abellerol** (*Merops apiaster*) és sens dubte el nostre ocell més acolorit. S'alimenta d'abelles i vespes i és exclusivament estival. És molt gregari. Nidifica en colònies fent uns forats excavats en talussos, que per poc que ens hi fixem detectarem fàcilment en alguns dels camins de la muntanya de Sant Antoni. Molt abundant i fàcilment detectable, és típic veure'l posat als fils elèctrics.

Upúpids

La **puput** (*Upupa epops*) és un altre dels nostres ocells acolorits i inconfusibles. El cant és també fàcil de reconèixer, un "pu-pu-pú" trisil·làbic. Típic ocell dels conreus arboris mediterranis de secà i de les brolles mediterrànies. Abans exclusivament estival, cada vegada més individus es queden durant l'hivern a les terres baixes i càlides, potser com a conseqüència del canvi climàtic. A Altafulla ja és freqüent veure-la tot l'any.

Pícids

L'únic picot present de forma estable a la zona que ens ocupa és el **picot verd** (*Picus viridis*). No gaire abundant a les àrees de bosquina i màquia, és més fàcil de detectar (especialment pel seu cant semblant al renill d'un cavall) al bosc de ribera del riu Gaià i als conreus arboris de la plana de Tamarit i els camps de la Riera.

Hirundínids

Entre els hirundínids (orenetes) tenim dues espècies molt freqüents a l'estiu: l'**oreneta vulgar** (*Hirundo rustica*) i l'**oreneta cuablanca** (*Delichon urbicum*). Podem veure els nius d'aquesta última, una bola de fang tancada amb una única obertura a la part superior, adossats a les façanes de moltes cases dels carrers del centre d'Altafulla. A més, durant els últims anys s'hi ha afegit una nova espècie, l'**oreneta cua-rogenca** (*Cecropis daurica*), colonitzadora recent de Catalunya, que ja té algunes parelles nidificant a Altafulla. Típicament, fa el seu niu de fang en forma de mitja ampolla sota

els ponts. Finalment, a l'hivern podem veure l'únic hirundínid que és resident tot l'any, el **roquerol** (*Ptyonoprogne rupestris*). No cria a Altafulla però s'hi desplaça des de colònies properes (per exemple, des de la colònia de la presa del Catllar).

Alàudids

Els alàudids són ocells d'hàbits molt terrestres, propis de zones obertes. Per aquest motiu, tots són de colors terrosos, críptics. La **cogullada vulgar** (*Galerida cristata*) la trobarem tot l'any als indrets més oberts, amb vegetació més esparsa, i als camps d'oliveres i ametllers. A l'hivern, als mateixos hàbitats, s'hi afegeix l'**alosa vulgar** (*Alauda arvensis*), provinent de zones de muntanya del Pirineu i el Prepirineu.

Motacíl·lids

També són, com els alàudids, ocells terrenejants de colors brunencs poc vistosos, però d'aspecte més gràcil, amb potes i cua més llargs. La **titella** (*Anthus pratensis*) és relativament abundant durant l'hivern als indrets oberts. La **cuereta blanca** (*Motacilla alba*) és sedentària i la veurem durant tot l'any a les zones obertes i urbanitzades, però amb entrada d'un contingent d'hivernants europeus. Durant l'hivern i especialment durant els passos migratoris no és rar poder veure **cuereta torrentera** (*Motacilla cinerea*), i inclús alguna **cuereta groga** (*Motacilla flava*).

Troglodítids i prunèl·lids

El **cargolet** (*Troglodytes troglodytes*) és un petit ocell propi dels boscos ombrívols de la muntanya mitjana que podrem trobar a l'hivern a les zones més humides i amb bardisses, especialment a la vora del riu Gaià. El **pardal de bardissa** (*Prunella modularis*) és un altre ocell, no emparentat directament amb els pardals, que, provinent del Pirineu i el Prepirineu, únicament podrem veure a Sant Antoni durant l'hivern a les zones de màquia i matollar.

Túrdids

Ocells de mida petita i mitjana. Omnívors. En aquest grup trobem els ocells amb cants considerats tradicionalment més agradables. El **pit-roig** (*Erithacus rubecula*), inconfusible per la seva taca pectoral taronja, el veurem durant l'hivern una mica per tot arreu: boscos, matollars i zones urbanes. No es reproduïx, en canvi, a Sant Antoni, ja que requereix boscos més humits. El **rossinyol** (*Luscinia megarhynchos*) és abundantíssim durant la primavera i l'estiu a les bardisses del bosc de ribera, i sentirem sense cap mena de dubte el seu cant aflautat i inconfusible si passem durant aquesta època per la vora del Gaià. La **cotxa fumada** (*Phoenicurus ochruros*) nidifica als roquissars de les zones de muntanya i passa l'hivern entre nosaltres, tant a les àrees de brolla i màquia com a l'interior mateix del poble, on esdevé un ocell freqüent

i molt visible, ja que no és gens esquerp. Resident tot l'any a les zones obertes amb arbusts tenim el **bitxac comú** (*Saxicola torquatus*), que detectarem sovint amb l'actitud típica de romandre quiet i tot dret dalt d'un arbust. La **merla** (*Turdus merula*), conegut per tothom, és un dels ocells amb més plasticitat a l'hora d'escollir hàbitat, i el trobarem en zones de bosc de ribera, pinedes, màquies i zones urbanes. En canvi, una espècie emparentada però més esquerp i difícil de detectar és la **griva** (*Turdus viscivorus*), present a les zones arbrades semiobertes de la mateixa muntanya de Sant Antoni i als fruiterars de secà de la rodalia. A l'hivern ens arriben, ocupant els mateixos hàbitats que la griva, molts **tords comuns** (*Turdus philomelos*).

Sílvids

Ocells petits, bàsicament insectívors, habitants de canyissars i de zones de vegetació baixa i molt tancada com ara bardisses, matollars i màquies. El **rossinyol bord** (*Cettia cetti*), encara que no està gaire emparentat filogenèticament amb el rossinyol, hi té en comú la mateixa coloració general anodina i que comparteix, en aquest cas tot l'any, el mateix hàbitat: les bardisses i els canyars del riu Gaià. El seu cant explosiu i estrident, molt menys melodiós que el del rossinyol, és molt fàcil de reconèixer. El podem sentir tot l'any, i generalment serà l'únic indicatiu que tindrem de la seva presència, ja que surt poc fora de la vegetació. Un altre ocell propi de les bardisses del Gaià, però també present en indrets menys humits de Sant Antoni com els marges dels camins amb esbarzers i a les vores del bosc, és la **bosqueta vulgar** (*Hippolais polyglotta*). És estival i sovint el veurem cantar des de l'extrem d'un arbre o arbust. El **tallarol capnegre** (*Sylvia melanocephala*) és sens dubte un dels ocells més representatius dels ambients de la terra baixa mediterrània. El trobarem una mica per tot arreu, a les bosquines, les màquies, els conreus arbrats, i també als parcs i als jardins de dins del poble. Encara que es deixa veure amb més facilitat que altres ocells de matollar, serà més fàcil que tinguem constància de la seva presència pels seus cant i reclam, semblant a una matracà. Restringida a les zones de matollar més sec i obert, trobem la **tallareta cuallarga** (*Sylvia undata*), menys freqüent a mesura que la muntanya es va embosquant. Un parent pròxim als anteriors, el **tallarol de casquet** (*Sylvia atricapilla*), és molt abundant durant l'hivern als mateixos ambients descrits per al tallarol capnegre, però molt més rar a la temporada estival, i realment no tenim constància que nidifiqui a Sant Antoni, ja que prefereix boscos més humits. Més arbori que altres tallarols, és probablement, de tots ells, el més fàcil d'observar. A l'hivern, les bosquines de Sant Antoni també reben la visita de dos petits sílvids forestals propis d'ambients més septentrionals: el **bruel** (*Regulus ignicapilla*), típic dels boscos humits planifolis de muntanya, i, més escàs, el **reietó** (*Regulus regulus*), provinent dels boscos de coníferes de l'estatge subalpí. Un altre hivernant molt freqüent i ubic, habitant de canyissars, màquies, bosquines, conreus i jardins, és el **mosquiter comú**

(*Phylloscopus collybita*). A la temporada estival, el mosquiter comú marxa cap a zones més humides i és substituït, a les pinedes de pi blanc, pel **mosquiter pàl·lid** (*Phylloscopus bonelli*), que ha passat l'hivern a l'Àfrica subsahariana. Per acabar de complicar el tema, durant ambdós passos migratoris (abril-maig i setembre-octubre) és molt abundant una tercera espècie de mosquiter, el **mosquiter de passa** (*Phylloscopus trochilus*), molt similar i difícil de distingir al camp del comú.

Muscicàpids

Es tracta d'ocells insectívors que cacen insectes en vol fent curtes volades des d'un posader, al qual retornen tot seguit. El **papamosques gris** (*Muscicapa striata*) és estival i el veurem en sectors arbrats, incloent-hi conreus i jardins amb arbres grans. Durant els passos arriba a ser molt abundant un altre muscicàpid: el **mastegatxes** (*Ficedula hypoleuca*).

Pàrids i egitàlids

Són petits ocells forestals i omnívors. Nidifiquen als forats dels arbres, i són els usuaris més habituals de les caixes niu. També són visitants assidus de les menjadores de jardí. El més estès i conegut, ja que freqüenta els jardins del poble, és la **mallerenga carbonera** (*Parus major*). Als boscos de ribera i a les pinedes també són presents, en menor nombre, la **mallerenga blava** (*Cyanistes caeruleus*), l'**emplomallada** (*Lophophanes cristatus*) i la **petita** (*Periparus ater*). Encara que pertany a la família dels egitàlids i no a la dels pàrids, la **mallerenga cuallarga** (*Aegithalos caudatus*) presenta un comportament similar. De fet, a l'hivern, aquestes petites espècies forestals poden formar estols mixtos que inclouen el bruel i el reietó.

Cèrtids

Només tenim un representant d'aquesta família, el **raspinell comú** (*Certhia brachydactyla*). La seva actitud típica és enfilar-se pel tronc dels arbres fent giravoltes i, quan arriba a la part superior del tronc, fer una volada fins a la base del tronc següent. El localitzarem, per tant, a les zones de bosc de la muntanya.

Oriòlids

A l'estiu i a les taques d'albereda que encara tenim a la ribera del Gaià podrem sentir el cant característic i inconfusible de l'**oriol** (*Oriolus oriolus*). Veure'l, malgrat el color daurat llampant del mascle, és més difícil, ja que es mou per les capçades dels arbres.

Còrvids

La **garsa** (*Pica pica*) és l'únic còrvid present de forma regular a Sant Antoni. Omnívora, oportunista i molt intel·ligent, la veurem arreu durant tot l'any, aprofitant qualsevol possible font d'aliment. Ocasionalment, desplaçant-se d'àrees forestals més madures de la rodalia, també podem sentir l'aspre reclam del **gaig** (*Garrulus glandarius*).

Estúrnids

Residents tot l'any a Altafulla, tenim dues espècies d'estornell, molt difícils de diferenciar si no les veiem de molt a prop: l'**estornell negre** (*Sturnus unicolor*) i l'**estornell vulgar** (*Sturnus vulgaris*). D'aquesta última espècie ens arriben a l'hivern milers i milers d'individus europeus que omplen els camps i el poble, formant les típiques fileres als cables elèctrics, i que al matí i al capvespre volen en grans estols que maniobren de forma sincrònica. El cant dels estornells és molt curiós. Si ens hi fixem bé, veurem que consisteix en tot un seguit de xiulets barrejats amb nombroses imitacions, tant del cant d'altres ocells com de qualsevol so de l'entorn.

Passèrids

A més del conegut **pardal comú** (*Passer domesticus*), que viu a les zones urbanitzades, tenim el **pardal xarrec** (*Passer montanus*), un xic més petit i més associat a les zones de conreus.

Fringíl·lids

Ocells bàsicament granívors i amb cants melòdics (són els tradicionals ocells de gàbia). El **gafarró** (*Serinus serinus*), el **verdu** (*Carduelis chloris*) i la vistosa **cadernera** (*Carduelis carduelis*) són les tres espècies de fringíl·lids més habituals al nostre entorn. Residents tot l'any, viuen en terrenys oberts amb arbres dispersos, és a dir, al típic mosaic agroforestal mediterrani, però totes tres s'han habituat a colonitzar els ambients periurbans i avui en dia les podem considerar habituals a dins del poble. A l'hivern arriben una gran quantitat de **pinsans comuns** (*Fringilla coelebs*), de manera que aquesta espècie esdevé una de les més abundants a les zones arbrades. En menor quantitat també ens arriben **passerells comuns** (*Carduelis cannabina*) i, de forma més irregular, segons els anys, alguns **lluers** (*Carduelis spinus*). De forma similar als sílvids, a l'hivern els fringíl·lids tenen tendència a formar estols mixtos barrejant-se diverses espècies.

Emberízids

Com a reproductor i resident tot l'any, únicament podem citar el **gratapalles** (*Emberiza cirius*), habitant de les zones obertes en mosaic. A l'hivern s'hi afegeixen algun

sit negre (*Emberiza cia*) provinent de la muntanya mitjana i algun **cruixidell** (*Emberiza calandra*), que no es reproduïx a la mateixa muntanya de Sant Antoni però sí a la veïna plana de Tamarit.

Discussió

Segons les dades d'aquest treball, a la muntanya de Sant Antoni podem observar, d'una forma més o menys habitual, 79 espècies d'ocells: 45 són residents tot l'any (5 no reproductores), 20 són estivals (3 no reproductores) i 14 són exclusivament hivernals. La primera observació a fer és que aquesta xifra és elevada en relació amb la reduïda extensió de la superfície estudiada. No hi ha dubte que la varietat d'hàbitats que trobem (màquia, bosc, conreus, ribera i àrees urbanitzades) fa que la diversitat d'espècies d'ocells sigui, malgrat les petites dimensions d'aquest espai natural, força considerable. Un segon factor que justifica aquesta elevada diversitat és la marcada variació en la composició qualitativa de la comunitat d'ocells segons les diferents èpoques de l'any. Un percentatge molt significatiu d'espècies citades, quasi la meitat, són exclusivament estivals o hivernants. Així doncs, podríem dir que Sant Antoni presenta un "paisatge ornitològic" radicalment diferent entre la primavera-estiu i la tardor-hivern. D'altra banda, des del punt de vista de la conservació, s'ha de subratllar el fet que fins a dotze de les espècies presents estan catalogades com a *amenaçades*. Una d'elles sota la categoria de *perill crític*, i onze més com a *vulnerables*. En correspondència amb aquest fet, com es pot veure a la taula annexa, set espècies gaudeixen d'un estatus de màxima protecció segons les legislacions europea, espanyola i catalana.

En conclusió, es pot afirmar que la riquesa i diversitat d'ocells presents a la muntanya de Sant Antoni és un element més que, no només justifica la seva conservació i protecció, sinó que inclús convida a adoptar mesures de gestió adequades per millorar i incrementar el seu valor natural.

Referències

- ESTRADA, J.; PEDROCCHI, V.; BROTONS, L.; HERRANDO, S. (ed.) (2004). *Atles dels ocells nidificants de Catalunya 1999-2002*. Institut Català d'Ornitologia (ICO) / Lynx Edicions, Barcelona.
- HERRANDO, S.; BROTONS, L.; ESTRADA, J.; GUALLAR, S.; ANTON, M. (ed.) (2011). *Atles dels ocells de Catalunya a l'hivern 2006-2009*. Institut Català d'Ornitologia (ICO) / Lynx Edicions, Barcelona.
- HERNÁNDEZ SOCÍAS, H.; VIVES GARCIA, J. (2003). "Un espai d'interès natural local: els turons de Sant Antoni", dins *Estudis Altafullencs*, 27: 7-31.
- ICO (2013). *Estatus d'amenaça dels ocells nidificants de Catalunya 2012. Llista vermella dels ocells nidificants de Catalunya 2012*. Institut Català d'Ornitologia, Barcelona.
- CLAVELL, J.; LÓPEZ, F.; CLARABUCH, O.; BURGAS, A.; CAMA, A.; FERRER, J.; GIL, M.; OLLÉ, À.;

RODRÍGUEZ, M. (2010). *Llista Patró dels ocells de Catalunya. Edició 3.0, novembre de 2010*. Comitè Avifaunístic de Catalunya, ICO.

ESTRADA, J.; JUTGLAR, F.; LLOBET, T. (ed.) (2010). *Ocells de Catalunya, País Valencià i Balears*. Lynx Edicions, Barcelona.

TAULA: Els ocells de Sant Antoni

Fenologia, situació d'amenaça a Catalunya i legislació de protecció aplicable

Nom científic	Nom català	F	UICN	UE	ES1	ES2	CAT
<i>Alectoris rufa</i>	Perdiu roja	R	LC				
<i>Bubulcus ibis</i>	Esplugabous	R (NR)	NT			II	D
<i>Aquila fasciata</i>	Àguila cuabarrada	R (NR)	CR	I	IV	III	A
<i>Aquila pennata</i>	Àguila calçada	H	VU	I	IV	II	B
<i>Buteo buteo</i>	Aligot comú	R	LC			II	C
<i>Accipiter nisus</i>	Esparver vulgar	R (NR)	LC		IV	II	C
<i>Falco tinnunculus</i>	Xoriguer comú	R	LC			II	C
<i>Falco columbarius</i>	Esmerla	H		I	IV	II	C
<i>Falco peregrinus</i>	Falcó pelegrí	R (NR)	NT	I	IV	II	B
<i>Columba livia</i>	Colom roquer	R	LC				
<i>Columba palumbus</i>	Tudó	R	LC				
<i>Streptopelia decaocto</i>	Tórtora turca	R	LC				
<i>Streptopelia turtur</i>	Tórtora	E	LC				
<i>Clamator glandarius</i>	Cucut reial	E	LC			II	C
<i>Cuculus canorus</i>	Cucut	E	LC			II	D
<i>Tyto alba</i>	Òliba	R	VU			II	C
<i>Otus scops</i>	Xot	E	VU			II	C
<i>Athene noctua</i>	Mussol comú	R	LC			II	C
<i>Caprimulgus europaeus</i>	Enganyapastors	E	LC	I	IV	II	C
<i>Caprimulgus ruficollis</i>	Siboc	E	NT			II	C
<i>Apus melba</i>	Ballester	E (NR)	LC			II	D
<i>Apus apus</i>	Falciot negre	E	LC			II	D
<i>Apus pallidus</i>	Falciot pàl·lid	E	LC			II	D
<i>Merops apiaster</i>	Abellerol	E	LC			II	D
<i>Upupa epops</i>	Puput	R	LC			II	D
<i>Picus viridis</i>	Picot verd	R	LC			II	D
<i>Hirundo rustica</i>	Oreneta vulgar	E	LC			II	D
<i>Cecropis daurica</i>	Oreneta cua-rogenca	E	NT			II	D
<i>Delichon urbicum</i>	Oreneta cuablanca	E	LC			II	D
<i>Ptyonoprogne rupestris</i>	Roquerol	R (NR)	LC			II	D
<i>Galerida cristata</i>	Cogullada vulgar	R	LC			II	D
<i>Alauda arvensis</i>	Alosa vulgar	H	LC				
<i>Anthus pratensis</i>	Titella	H				II	D
<i>Motacilla flava</i>	Cuereta groga	E (NR)	VU			II	D
<i>Motacilla cinerea</i>	Cuereta torrentera	R	VU			II	D
<i>Motacilla alba</i>	Cuereta blanca	R	LC			II	D
<i>Troglodytes troglodytes</i>	Cargolet	R	LC		IV	II	D
<i>Prunella modularis</i>	Pardal de bardissa	H	LC			II	D
<i>Luscinia megarhynchos</i>	Rossinyol	E	LC			II	D

<i>Erithacus rubecula</i>	Pit-roig	R	LC			II	D
<i>Phoenicurus ochruros</i>	Cotxa fumada	H	LC			II	D
<i>Saxicola torquatus</i>	Bitxac comú	R	VU			II	D
<i>Turdus merula</i>	Merla	R	LC				
<i>Turdus philomelos</i>	Tord comú	H	LC				
<i>Turdus viscivorus</i>	Griva	R	LC				
<i>Cettia cetti</i>	Rossinyol bord	R	LC			II	D
<i>Cisticola juncidis</i>	Trist	R	LC			II	D
<i>Hippolais polyglotta</i>	Bosqueta vulgar	E	LC			II	D
<i>Sylvia undata</i>	Tallareta cuallarga	R	LC	I	IV	II	D
<i>Sylvia melanocephala</i>	Tallarol capnegre	R	PM			II	D
<i>Sylvia atricapilla</i>	Tallarol de casquet	H	LC			II	D
<i>Regulus regulus</i>	Reietó	H	LC			II	D
<i>Regulus ignicapilla</i>	Bruel	H	LC			II	D
<i>Phylloscopus collybita</i>	Mosquiter comú	H	VU			II	D
<i>Phylloscopus bonelli</i>	Mosquiter pàl·lid	E	LC			II	D
<i>Ficedula hypoleuca</i>	Mastegatxex	E (NR)				II	D
<i>Muscipapa striata</i>	Papamosques gris	E	LC			II	D
<i>Aegithalos caudatus</i>	Mallerenga cuallarga	R	LC			II	D
<i>Periparus ater</i>	Mallerenga petita	R	LC			II	D
<i>Cyanistes caeruleus</i>	Mallerenga blava	R	LC			II	D
<i>Parus major</i>	Mallerenga carbonera	R	LC			II	D
<i>Lophophanes cristatus</i>	Mallerenga emplomallada	R	LC			II	D
<i>Certhia brachydactyla</i>	Raspinell	R	LC			II	D
<i>Oriolus oriolus</i>	Oriol	E	LC			II	D
<i>Garrulus glandarius</i>	Gaig	R	LC				
<i>Pica pica</i>	Garsa	R	LC				
<i>Sturnus vulgaris</i>	Estornell vulgar	R	LC				
<i>Sturnus unicolor</i>	Estornell negre	R	LC				
<i>Passer domesticus</i>	Pardal comú	R	NT				
<i>Passer montanus</i>	Pardal xarrec	R	LC				
<i>Fringilla coelebs</i>	Pinsà comú	H	LC				D
<i>Serinus serinus</i>	Gafarró	R	NT				D
<i>Carduelis spinus</i>	Lluer	H	VU				D
<i>Carduelis chloris</i>	Verdum	R	VU				D
<i>Carduelis carduelis</i>	Cadernera	R	VU				D
<i>Carduelis cannabina</i>	Passerell comú	R	VU				D
<i>Emberiza calandra</i>	Cruixidell	R	LC				
<i>Emberiza cirrus</i>	Gratapalles	R	LC			II	D
<i>Emberiza cia</i>	Sit negre	H	NT			II	D

F: Fenologia (R: resident; E: estival; H: hivernant; NR: no reproductor —aplicable a R i E)

UICN: estatus d'amença a Catalunya segons la classificació internacional de l'UICN (CR = en perill crític; EN = en perill; VU = vulnerable; NT = proper a l'amença; LC = preocupació menor; DD = dades insuficients; NA = no aplicable; NE = no avaluada)

Legislació de protecció aplicable. **UE:** Inclusió a l'annex I de la Directiva Comunitària 79/409/CEE. **ES1:** Inclusió a l'annex IV de la Llei 42/2007. **ES2:** Inclusió a l'annex II del RD 439/90. **CAT:** Categoria de protecció segons Decret legislatiu 2/2008.

Esplugabous

Àligot comú

Falcó pelegrí

Tórtora turca

Cuereta blanca

Pit roig

Mosquiter comú

Cotxa fumada